

Ulrich Lange, *Ekonomibyggnader på skånska herrgårdar. Idéhistoriska speglingar i lantbrukets arkitektur*. Nordiska museets förlag, 2008, 206 s. ISBN 978-91-7108-524-5

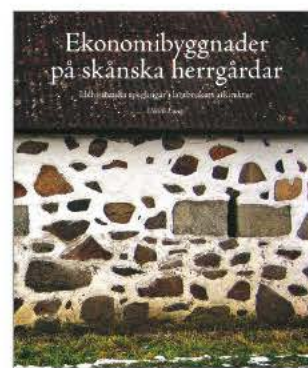
Den 26 februari 1658 är på många sätt ett magiskt datum i historien om de svensk-danska relationerna. Det var då fred slöts i den danska staden Roskilde mellan å ena sidan Sverige och å andra sidan Danmark-Norge, en händelse som följde på den svenska kungen Karl X Gustavs berömda tåg på isen över Stora Bält mot Köpenhamn. Detta år påverkar även Ulrich Lange, som 350 år efter freden i sin bok åter vänder uppmärksamheten mot de skånska herrgårdarna. Men den här gången är det med ett något annorlunda perspektiv. Det är nämligen herrgårdarnas ekonomibyggnader som är författarens huvudintresse. Syftet med boken är att "öka kunskapen om dessa byggnader och om deras rumsliga, tidsmässiga och sociala kontexter" (s. 16). Anledningen till detta är enligt författaren avsaknaden av tidigare forskning inom ämnet. Han vill i sin studie lyfta fram byggnadernas potential som historiska källor och visar att de skånska herrgårdarna inte bara bestod av borgar och vattengravar. Att fokus tidigare främst legat på huvudbyggnaderna är lätt att förstå, de var (och i de flesta fall är fortfarande) stora och imponerande byggnader, symboler för det ekonomiska, sociala och kulturella nav som herrgårdarna utgjorde i bygden. Dock pekar Lange på att lantbruksbyggnaderna borde analyseras som en självklar del i detta för att vidga perspektiven och förståelsen av herrgårdens symbolmiljö. I de arkitektoniska formerna menar Lange kan både

samhällsstrukturer och samhällsliv utläsas och belysas.

Att det är just tiden mellan 1560 och 1658 som intresserar menar Lange beror på att det traditionellt sett är det skånska adelsväldets guldålder, men vid den här tiden tillhörde Skåne Danmark, vilket gör att även de danska herrgårdarna kommer i fokus som ett jämförelsematerial. Under den här tiden uppfördes också stora herrgårdsbyggnader med ansenliga ekonomibyggnader. Dock ska påpekas, att även om det är 1500- och 1600-talet som är författarens centrala intresse, behandlas även ekonomibyggnadernas historia bitvis fram till omkring 1800-talets mitt.

I sex kapitel arbetar sig författaren igenom en rad olika perspektiv på renässansherrgårdarnas ekonomibyggnader. Med avstamp i inledningen, där bakgrunden till studien redogörs för, via beskrivningar av källmaterial och olika forskningsperspektiv på herrgårdar genomför Lange sin studie av ekonomibyggnaderna vid en rad olika skånska herrgårdar, som han också jämför med både en dansk och en "uppsvensk" kontext. Själva undersökningen av ekonomibyggnaderna redovisas i kapitel 3, där byggnadernas form och funktion studeras och redovisas. Här kommer även Langes strävan att analysera en skånsk särart inom herrgårdsarkitekturen fram. Genom tre delundersökningar vill han analysera byggnadernas stilarkitektur, byggnadsmaterial och deras agrara funktioner.

Det källmaterial Lange använder sig av kan delas in i tre olika grupper: det byggda, det avbildade och det skrivna. Värt att nämna särskilt här är de så kallade vedutor, en typ av verklighetstroga tecknade eller målade avbildningar av landskapet. Här har Lange använt sig av tre större

samlingar av bilder som innehåller avbildningar av herrgårdar. Dessa avbildningar är inte okända, men möjligen undervärderade som källmaterial. Trots bildernas skiftande karaktärer och kvaliteter är det dock möjligt, menar Lange, att utläsa de för honom betydelsebärande delarna i bilderna, till exempel byggnadernas placering och byggnadssätt, trädgårdarnas placering och förekomsten av vattengravar. Utöver dessa vedutor har Lange även inkorporerat kartor och uppteckningar från Lantmäteriet i sin undersökning. Det är särskilt spännande att se hur olika typer av källor kombineras, vävs in i och stärker varandra.

Langes studie visar att den stora majoriteten av de herrgårdskomplex han studerat i Skåne var planerade och uppförda enligt ett mycket enhetligt schema där symmetri var väldigt viktigt. Ett av de intressanta resultaten av Langes studie visar, att det knappast sker något magiskt brott i byggnadsstilen efter freden i Roskilde 1658, utan att en likartad byggtadition fortsätter under den större delen av 1700-talet. Det är tydligt att lantbrukets byggnader och deras arkitektur syns och de ger även landskapet en mycket speciell karaktär. Här är Lange skicklig på att lyfta fram den idéhistoria han menar ligger bakom lantbrukets ekonomibyggnader i Skåne och som också återspeglar herrgårdarnas sociala och kulturella kontext.

Finns det då en skånsk särart när det gäller ekonomibyggnaderna vid de skån-

ska herrgårdarna? Både ja och nej, menar Lange. Hans studie visar snarare på att det finns likheter mellan det skånska och det danska men också skillnader. En skillnad värd att nämnas i sammanhanget är de så vanligt förekommande vattengravarna vid de skånska herrgårdarna, som inte alls förekommer i samma utsträckning i Danmark.

Langes studie av de skånska herrgårdarnas ekonomibyggnader är synnerligen gedigen. Jämförelser med Danmark och det dåvarande Sverige blandas med europeiska utblickar. Detta är i grunden en tillgång för läsaren, i synnerhet när de skånska herrgårdarnas arkitektur sätts in i ett större sammanhang och kopplas till idéströmningar som återfanns på kontinenten. Emellertid blir det tillsammans med författarens vilja att göra upp med äldre forskning och forskningstraditioner kring herrgårdar ibland lite tungt för läsaren och ibland känns det som om författaren tappar målet ur sikte och syftet med undersökningen hamnar i skymundan. Redovisningen av den faktiska undersökningen av ekonomibyggnaderna omfattar i realiteten färre sidor i boken än kapitlet om herrgården ur olika forskningsperspektiv. Detta är synd, jag hade gärna sett mer av Langes utmärkta analyser i samband med just byggnaderna i herrgårdskomplexet.

Väl värda att notera är de illustrationer som återges i Langes bok. Exempelen är väl valda för att illustrera både källmaterialet och för att belysa och förklara innehållet i texten. Utöver de tidigare nämnda vedutorna återger Lange även kartor och flera fotografier, både nytagna och äldre. För de redan byggnadshistoriskt intresserade är säkerligen mycket av detta inte nytt, men för en bredare publik

kan Langes sätt att använda sig av källmaterialet verka inspirerande.

Ulrich Langes bok *Ekonomibyggnader på skånska herrgårdar. Idéhistoriska speglingar i lantbrukets arkitektur* är på många sätt en lättillgänglig bok, trots att det i huvudsak är en akademisk framställning. Emellertid görs Langes resultat mer tillgängliga även för en bredare publik, främst genom hans lätta och lediga språk som tillsammans med de många exemplen gör studien levande och trovärdig. Det gedigna källmaterialet är utan tvekan författarens stora styrka och det är helt klart att Langes studie fyller en kunskapslucka när det gäller de skånska herrgårdsmiljöerna.

Marie Steinrud

Fil. dr. post doc., Etnologiska avd.,
Inst. för etnologi, religionshistoria &
genusvetenskap, Stockholms universitet
marie.steinrud@etnologi.su.se

Victor Edman, *Sjuttionhundratalet som svenskt ideal. Moderna rekonstruktioner av historiska miljöer*.

Nordiska museets förlag, 2008, 240 s.
ISBN 978-91-7108-525-2

På utställningen *Vita lögner* (Medelhavsmuseet, Stockholm) visar bemålade kopior av antika marmorstatyer föremålens ursprungliga färgprakt, och samtidigt belyses den europeiska konstpublikens ovilja att acceptera fakta som strider mot vedertagna kunskaper och värderingar.

Skulpturernas bemålning har varit känd sedan 1700-talet, men föreställningen om antikens rena, upphöjda vita marmorskulpturer har varit för fast rotad, för central i den västerländska konstuppfattningen, för att det verkliga förhållandet skulle kunna accepteras.

Roms och Greklandens vita marmor är inte den enda missuppfattningen om eller förvanskningen av gångna epokers visuella uttryck, som blivit grundläggande i en kulturell självuppfattning. För Sveriges del har lögnen några nyanser utöver vitt: blekblått, ljusgrått, några stänk puderosa och halmgult – så ser föreställningen om det svenska 1700-talet ut. Idag sprids berättelsen om den avskavda och bleka *Gustavian Style* över världen med hjälp av inredningsmagasin och diverse internationellt verkssamma designers och möbeltillverkare.

Detta konstruerade 1700-tal har en framträdande plats i föreställningarna om det svenska kulturarvet. Som Victor Edman visar i sin viktiga och klagörande bok *Sjuttionhundratalet som svenskt ideal. Moderna rekonstruktioner av historiska miljöer* har konstruktionen dock vuxit ur ett svenskt 1930-tal, snarare än 1700-talet.

Sjuttionhundratalet som svenskt ideal bygger på forskning som utförts inom ramen för ett större arkitekturhistoriskt projekt benämnt *Historismer i det moderna*, som genomförts vid Kungliga tekniska högskolan. I bokens avslutning sam-